

DEN POSTMODERNE BIOGRAFI

JOHNNY KONDRUP

University of Copenhagen

ABSTRACT. This article concerns the return of the literary biography in the humanistic fields, especially in Danish literary research, since 1980. During the New Criticism in the 1960s biography was regarded as a superfluous genre, and during the neoMarxism of the 1970s as a naive genre. But around 1980 it returned in the form of a number of new scholarly works especially in the fields of literature and history. This article points to two elements in the postmodern Zeitgeist which might have played a role in promoting the return of biography: first, the collapse of the grand systems of interpretation, and second a change in the ideal of scholarship in the direction of constructivism. Then the article investigates how 'the new biography' is distinguished from the old and outlines three points in particular: 1) a greater understanding of the significance of social structures; 2) an increased focus on contingency, incoherence and indeterminacy in a human life; and 3) a rising interest in the 'ordinary' human being. On a fourth point, postmodern biography has not come as far as one might expect. Although it could be more experimental and theoretically self-conscious, in fact it employs surprisingly traditional patterns of narrative, most of which are stamped by the Bildungsroman of the 19th century.

1. BIOGRAFIENS VANRY OG FORNYELSE

I dansk litteraturforskning var biografien ildeset som genre og som metode i 1960'erne og 70'erne. Det samme gjaldt inden for tilgrænsende fag som litteraturvidenskab og andre moderne filologier (engelsk, tysk, romansk). I første omgang var det på grund af den nykritiske bevægelse, der i Danmark slog igennem i 1960'erne.¹ For nykritikken var det litterære værk en autonom æstetisk størrelse, et kompleks af interne strukturer, som kunne og burde forstås uden hensyn til forfatterens person.

¹ Johan Fjord Jensens *Den ny kritik* udkom i 1962. René Wellek & Austin Warrens *Theory of Literature*, der var udkommet i England og USA i 1949, kom i dansk oversættelse 1964.

Nykritikken blev i 1970'erne (i det mindste på universiteterne) afløst af nymarxismen, hvad der dog ikke betød mildere vinde for biografien. Den blev tværtimod betragtet som en naiv genre, der overså de sociale strukturer, som styrer menneskers liv, og reproducerede deres falske bevidsthed. Karakteristisk for klimaet var, at litteraturhistorikeren Peer E. Sørensen i 1973 kunne udgive en bog om H. C. Andersens forfatterskab, hvori han erklærede, at dette var "den sidste monografi". Han kunne lige så godt have skrevet den sidste biografi, for pointen var, at en genre, der havde individet som sit fokuspunkt, var et borgerligt bevidsthedsfænomen, ude af pagt med fremtiden.²

Det var dog ikke kun på grund af ydre modstand, at biografien kom i vanry. Inden for dansk litteraturforskning havde genren oplevet en forfaldsperiode efter 1940. Den var blevet indført af Georg Brandes i 1870'erne og var bragt til en dominerende stilling af Vilhelm Andersen fra 1890 til op imod Anden Verdenskrig – men var derefter degenereret.³ Et af symptomerne på degeneration var den skabelonagtige fremgangsmåde, der prægede biografier skrevet af Vilhelm Andersens elever – lidt *a la* "faderen var præst, moderen var et følsomt gemyt, og efter en ulykkelig forelskelse begyndte den unge mand at skrive digte". Et andet symptom var en tro på, at man havde forklaret et digterværk til bunds, når man havde fundet dets anledning i digterens personlige liv. Et tredje var en atomistisk optik, der opløste digterværket i biografiske detaljer, men glemte dets komposition og idé. Et fjerde symptom var en tilbøjelighed til at udstille det private eller intime.⁴ Hovedpersonen i denne sene fase af genrens liv var Hans Brix, især gennem de alderdomsværker, han skrev om Kaj Munk (1946), Nis Petersen (1947), Emil Aarestrup (1952) og Ambrosius Stub (1960).

Men i 1980'erne vendte biografien tilbage som genre i forskningen. (I formidlingen, derimod, synes genren at have nydt en nogenlunde stabil yndest gennem 1900-tallets anden halvdel). Inden for den danske litteraturforskning kan man først og fremmest nævne Keld Zeruneiths biografi af Emil Aarestrup, *Den frigjorte* (1981). Den var ikke en formidlende bog, men en disputats, der anbragte selve den biografiske sammenhæng mellem liv og værk som den tese, der skulle forsvares. I 1985 blev den fulgt op af *Soldigteren*, en biografi af Johannes Ewald, og i 1992 kom *Fra klodens værksted*, en biografi af Sophus Claussen. Andre væsentlige forskningsbiografier fra 1980'erne var John Chr. Jørgensens *Leif Panduro* (1987) og første bind af Jørgen Knudsens store biografi af Georg Brandes, *Frigørelsens vej* (1985; andet bind kom i 1988).

Der skete tilsvarende fremstød inden for andre humanistiske fag, først og

² Sørensen (1973:293): "Monografiens umulighed ligger i dens konceptualiseringspunkt: individet. [...] I den forstand er denne bog den *sidste* monografi."

³ Se herom især Kondrup (1986, 2010).

⁴ Se herom mere i Jørgensen (1974:16-37).

fremmest historievidenskaben. I 1979 udgav historikeren Jens Engberg en biografi af arbejderføreren Louis Pio. I 1987 udgav Kristian Hvidt sin biografi af *Edvard Brandes. Portræt af en radikal blæksprutte*. I 1992 forsvarede Birgitte Possing en disputats, *Viljens styrke*, der var en biografi af Natalie Zahle. I 1993 forsvarede Kurt Jacobsen sin disputats, en biografi af *Politikeren Aksel Larsen*. Inden for medicinhistorien publicerede Thomas Söderkvist i 1998 sin biografi af immunologen Niels Kaj Jerne, *Hvilken kamp for at undslippe*. Den blev samme år forsvaret som disputats.

Jeg har kun nævnt danske eksempler, for dem kender jeg bedst. Men der kunne iagttages tilsvarende bevægelser uden for Danmark. I 1983 offentliggjorde den amerikanske litteraturforsker Joseph Epstein en artikel med titlen "The Rise of Literary Biography" (genoptrykt 1985). I den konstaterede han, at biografien igen, efter det nykritiske intermezzo, var en fuldt respektabel genre i litteraturforskningen. Epsteins eksempelmateriale var hentet fra angelsaksisk og fransk litteraturvidenskab.

Tilsvarende, blot i retrospektiv, kunne den tyske historiker Hans Erich Bödeker i 2003 konstatere, at biografien siden 1980 havde generobret sin plads blandt de anerkendte metoder inden for de forskellige historiske discipliner: fra historie over litteraturvidenskaberne til videnskabshistorien. Bödekers horisont var hovedsageligt germansk.

2. DET POSTMODERNE

Men én ting er at konstatere, at biografien kom tilbage i 1980'erne, en anden er at forklare hvorfor. Jeg skal ikke prøve at undersøge sagen til bunds, men vil dog pege på to elementer i den *postmoderne* tidsånd.

For det første skete der et sammenbrud for det, man kaldte de store fortællinger eller fortolkningstraditioner. De postmoderne filosoffer, især fra Frankrig og Italien, som blev kendt over det meste af den vestlige verden o. 1980, artikulerede et kulturelt klima, hvor historien var ophørt; hvor samfundsinstitutionerne havde mistet deres troværdighed, og hvor helhedsforestillingerne var slidt ned. Disse helhedsforestillinger var ikke mindst de store videnskabelige og filosofiske systemer, som hidtil havde *forklaret* individet og så at sige opsuget det i sig: især marxismen, strukturalismen og psykoanalysen. Til gengæld bekræftede man nu det individuelle, det særegne, de små og lokale fortællinger. Mikrohistorien blev et nyt forskningsfelt.

Postmodernismen havde ganske vist ikke nogen særlig forkærlighed for individet eller personligheden, men man kan sige, at den ved at fornægte de overgribende strukturer og fortolkninger ryddede op omkring individet, så det igen blev synligt. Mens man i 1970'ernes klima kunne drømme om at skrive en

rent strukturel kunst- og litteraturhistorie, konstaterede den italienske filosof Mario Perniola i 1980'ernes begyndelse, at ambitionen var vendt på hovedet: Nu gjaldt det en kunsthistorie "udelukkende bestående af navne", dvs. som et mylder af individuelle ytringer og forskelle.⁵

For det andet – og tættere på vort egentlige emne – indfandt der sig med postmodernismen en forandring i vort videnskabsideal. Den blev udmærket artikuleret i den franske filosof Jean-François Lyotards bog: *La condition postmoderne. Rapport sur le savoir* (1979, dansk oversættelse 1982: *Viden og det postmoderne samfund*), som jeg vil gå lidt nærmere ind på.

Lyotards bog præsenterer et billede af samfundet, bygget over en kommunikations- eller sprogspilsmodel, som er hentet fra den pragmatiske lingvistik. Billedet viser et samfund, som egentlig er opløst til atomer – dvs. individer, der ikke har noget til fælles, bortset fra at de indgår i en række kommunikative processer med hinanden. Samfundet er simpelthen bygget op som en uendelig mængde af kommunikationsforløb eller sprogspil med hvert sit sæt af regler.

Også videnskaben er et sådant spil – eller rettere en række af spil, for der findes ikke længere ét sæt af regler, som kan siges at konstituere en videnskabelig metode. Det mente man tidligere, inden for den klassiske videnskabsteori. Dér søgte man kriteriet for, hvad der var sandt, i den virkelighed eller natur, som videnskaben udtalte sig om, og man forudsatte, at virkeligheden var entydig. Men i den postmoderne situation må man erkende, at virkeligheden er flertydig, og at de svar, den giver på videnskabens spørgsmål, afhænger af måden, man spørger på. Man kan godt have flere forskellige udsagn om den samme ting, uden at det ene behøver at være falsk.

Den postmoderne videnskab har altså erkendt, at kriterierne for sandhed er indbygget i den metode, man vælger at anlægge til udforskning af virkeligheden. Enhver ny metode udformer principielt et nyt billede af virkeligheden. Man kan også udtrykke det sådan, at videnskaben i det postmoderne samfund er holdt op med at tro på, at den afdækker noget allerede foreliggende. Den er bevidst om, at den i og med sine nye metoder producerer noget nyt.

Det bliver da også i denne kendsgerning, at videnskaben må søge sin legitimation. Eftersom der ikke længere findes noget samlende princip, som de forskellige metoder kan vurderes ud fra, må den enkelte metode legitimere sig selv ved hjælp af det, den producerer. Det hedder hos Lyotard, at enhver metode har værdi, for så vidt som den formår at opbygge nye forklaringsstrukturer – at kombinere de allerede kendte fakta på nye, ukendte måder. (Lyotard går nemlig ud fra, at den tid er forbi, da man kunne håbe på at

⁵ Perniola: "Former og tid" i *Spejl og labyrint*, 1984:75-86; 79. Perniolas artikel blev oprindelig offentliggjort i tidsskriftet *Artforum*, maj 1983.

opdage helt nye fakta. Det er selvfølgelig en tvivlsom påstand, men typisk for postmodernismens fornemmelse af, at historien er slut). Det væsentlige er, at disse forklaringsstrukturer går under navnet "historier". I det postmoderne videnskabelige miljø kan man høre forskere sige replikker som: "Mine resultater danner endnu ikke en historie", eller: "Fortæl, hvilken historie du har fundet frem til". En forsker bliver efter denne sprogbrug en person, der formår at føje virkelighedens elementer sammen til historier; og forskningen bliver en kamp om stadig at kunne fortælle nye og bedre historier. Bevidstheden om de videnskabelige resultaters *konstruktionskarakter* ligger åben i sådanne formuleringer.

Med hele denne beskrivelse har man afgørende fået rykket videnskaben bort fra den klassiske forestilling om objektivitet. Videnskabens forbindelse med virkeligheden er løsnet og gjort flertydig. Forbindelsen er forvandlet til et felt af indbyrdes konkurrerende muligheder uden rekurs til en definitiv eller entydig genstand. Heri ligger en vigtig forudsætning for, at biografien kunne vende tilbage som respektabel genre, også inden for relativt "hårde" humanistiske videnskaber som historieforskning og medicinhistorie.

3. NYE BIOGRAFISKE TENDENSER

Hvis man blot konstaterer, at biografien er kommet tilbage i fagvidenskaberne, er det dog en forsimpning. Det er ikke i enhver henseende den samme biografi som før nykritikken og marxismen – og bør heller ikke være det. En del er forandret, og andet kan stadig forandres. Med risiko for at generalisere vil jeg i det følgende se på nogle af de punkter, hvor forandringen kan spores.

3.1

For det første er den nye biografi – hvis jeg under ét må bruge denne praktiske betegnelse – mere socialhistorisk bevidst, mere strukturbevidst, end den gamle. I den ældre biografi kunne man anskue individet eller personligheden som et i sig selv hvilende, sluttet fænomen. Det var en opfattelse, som inden for dansk litteraturvidenskab trivedes hos både Georg Brandes og Vilhelm Andersen, og som via historievidenskaben kunne føres tilbage til den tyske historisme. Wilhelm Dilthey er et hovednavn her.

I historismens biografier kunne man anskue individet som et mikrokosmos, stort set uafhængigt af makrokosmos. Det var en anskuelse, der trivedes godt sammen med en dyrkelse af "store individer", og som afsatte en række heroiserende biografier. I dansk sammenhæng betegner Georg Brandes' værker om Holberg (1884), Shakespeare (1895-96), Goethe (1915), Voltaire

(1916-17), Cæsar (1918) og Michelangelo (1921) i denne henseende en stigende række. De er ganske vist rige på især kulturhistorisk stof, men det anskues principielt uafhængigt af hovedpersonen, enten som en hindring eller som et bagtæppe for hans storhed. I modsætning hertil er den postmoderne biografi indstillet på at fremstille individet som et fænomen, der er indviklet i sociale, kulturelle og politiske sammenhænge, og hvis liv til dels er determineret af disse. Personligheden analyseres systematisk i forhold til sine historiske livsverdener: familie, slægt, fagfæller, socialklasse, nationalitet osv. På den måde er biografien blevet en fremstilling af, hvad den tyske medicinhistoriker Christoph Gradmann har kaldt et stykke ”individuering social struktur” (2003:258).⁶

Karakteristisk for denne nye biografi er altså, at individ og sociale strukturer ikke anskues som modsætninger, men snarere som gensidigt afhængige størrelser. De sociale strukturer ses ikke som blot determinerende eller indskrænkende for individets udfoldelse, men også som muligheder, individet kan realisere. Et menneskes særlige skæbne anskues ofte som et udtryk for den måde, hvorpå det formår at kombinere muligheder, som de sociale strukturer tilbyder, eller biografien forsøger at indkredse det spillerum for individuel handling, som strukturerne indebærer. Som eksempel på denne nuancerede optik kan man nævne Dan Charly Christensens biografi af H. C. Ørsted, *Naturens tankelæser*, 2009.

3.2

For det andet er den nye biografi blevet skeptisk over for personlighedens harmoniske udfoldelse. I den gamle biografi troede man på individets indre sammenhæng og så den udfolde sig i dets successive livsytringer. Også her var historisten Dilthey et hovednavn. Med hans begreb var det biografens opgave at begribe og fremstille hovedpersonens ”Lebensplan” (der ikke var nogen bevidst plan, men en ubevidst realisation af det indre potentiale). Bag Dilthey ligger både Nietzsches ”Wie man wird, was man ist” (mottoet fra hans selvbiografi *Ecce homo*) og Goethes tanke om den indre formkraft, *entelechien*, der arbejder sig frem i et menneskes liv. En sådan harmonisk tankegang lod sig gerne iklæde en biografisk fremstilling, som hentede sine greb fra det 19. århundredes udviklings- eller dannelsesroman.

Den nye biografi har langthen mistet denne tro på menneskelivets indre sammenhæng. For den er livet (i hvert fald mere) kontingent og inkohærent. De erfaringer, et menneske gør, er mangfoldige, flertydige og ”åbne”, dvs.

⁶ Se også Bödeker (2003:19-22). Min fremstilling står i stor gæld til Bödekers oversigtsartikel, hvor han opregner en række af de samme karakteristika ved den nye biografi som jeg, blot iagttaget på et andet, især tysk materiale.

uafgjorte i øjeblikket. Den nye biografi tolker i højere grad hovedpersonens livsløb som et resultat af historiske omstændigheder på den ene side og tilfældige sammentræf på den anden.⁷ At befinde sig på rette sted på rette tid, at have de rigtige forbindelser osv. er nok så vigtigt for éns skæbne som at være en helstøbt personlighed.

Undertiden kombinerer den nye biografi ligefrem sin skepsis over for det harmoniske livsløb med en aktiv påvisning af, hvordan hovedpersonens tilsyneladende "livsplan" er et resultat af selvscenesættelse eller image-pleje. Det kan være i en analyse af hovedpersonens selvbiografi eller af vedkommendes selvfrestillinger i breve, der afsløres som harmoniserende.⁸ Det kan også være i analyser af tidligere biografiske frestillinger, evt. forfattet af hovedpersonens hengivne disciple.

Det mærkelige er blot, at denne skeptiske opfattelse ikke altid afspejler sig i den nye biografis form. Det kommer jeg tilbage til.

3.3

Forinden vil jeg nævne en tredje omstændighed ved den nye biografi, nemlig dens interesse for ubetydelige hovedpersoner. Den ældre biografi var som nævnt interesseret i 'det store menneske, kulturens kilde' (for at bruge en provokerende formulering af Georg Brandes).⁹ Den var også heroiserende af tilbøjelighed. Men siden 1970'ernes slutning har man set en tendens inden for historievidenskaben til også at skrive biografier af mennesker, som er ukendte for en større offentlighed. Man har set biografier af glemte personer, måske ligefrem valgt ud af arkivernes mængder ved et tilfældighedsprincip.

Det første, skoledannende eksempel var den italienske historiker Carlo Ginzburgs biografi af en møller fra 1500-tallet, kaldet Menocchio, som blev brændt af inkquisitionen i Venedig i 1585. Bogen, hvis titel refererede til Menocchios særprægede verdensbillede, hed *Il formaggio e i vermi (Osten og miderne)* og udkom i 1976.¹⁰ Fra dansk sammenhæng kan man nævne historikeren Sidsel Eriksens biografi af en søndagsskolelærerinde fra 1800-tallet, der blev afholdsagitator i København, *Søster Silfverbergs sorger*, 1993. Man kan også nævne Jens Henrik Koudals biografi af greve Otto Ludvig Raben til Ålholm, *Grev Rabens dagbog*, 2007. Her var hovedpersonen ganske

⁷ Jf. Bödeker (2003:24f.).

⁸ Dette er fx et element i Söderqvist (1998).

⁹ Brandes brugte formuleringen som titel på en artikel i tidsskriftet *Tilskueren* årgang VII (1890:1-25). Artiklen var en replik til Harald Høffding i forlængelse af Brandes' introduktion af filosofen Friedrich Nietzsche.

¹⁰ Jf. Bödeker (2003:23f.) med flere eksempler.

vist ikke ukendt i samtiden, hvor han i kraft af sin fødsel tilhørte de højeste kredse; men som person var han almindelig og tidstypisk. Hans største fortjeneste var sådan set, at han førte en dagbog, der tillader eftertiden at komme tæt på hverdagslivet i et adeligt miljø i 1700-tallet.

3.4

To af de omstændigheder, som jeg indtil nu har nævnt, burde implicere en forandring af biografens form eller i hvert fald en større formmæssig bevidsthed. Den ene var den postmoderne bevidsthed om, at videnskaben ikke er en beskrivelse af en allerede foreliggende virkelighed, men indebærer et element af konstruktion. Den anden omstændighed var den nye biografis skepsis over for det harmoniske livsløb, som man finder det fremstillet i den ældre, udviklingsromanagtige biografi.

Der råder da også en større formmæssig bevidsthed i nogle af de nye biografier, jeg omtalte indledningsvis. Keld Zeruneiths tre biografier af hhv. Emil Aarestrup, Johannes Ewald og Sophus Claussen er gode eksempler. Ganske vist er den struktur, som bærer fremstillingen af de tre livsløb, netop hentet i udviklings- eller dannelsesromanen; men biografen er bevidst om, at det i hvert fald til dels er en konstruktion, som han selv er ansvarlig for. I bogen om Aarestrup, *Den frigjorte*, bekender forfatteren sig indledningsvis til den subjektive indsats og taler om, at han vil indtræde i sit materiale som en slags episk, alvidende fortæller. Han lader også læseren vide, at denne metode vil gøre personen Aarestrup til noget i retning af en "romanfigur".

Om så det fremkomne billede til punkt og prikke svarer til lægen i Nysted vil aldrig kunne besvares. Hele det eksisterende materiale har været benyttet, og jeg har ikke oversprunget nogen modsætning, men søgt at finde deres begrundelser og argumentere dem ind i min fremstilling. Imidlertid vil jeg gerne med Wellek og Warren droppe hele denne diskussion og blot betragte Aarestrup som en samlende metafor for alt, hvad der bærer hans navn. Herved kommer man dels ud over det intrikate og i grunden ubesvarlige relations-spørgsmål. Dels passer denne sontring mig meget udmærket, fordi Aarestrup i min episk prægede fortolkning som en romanfigur vil få en mere typisk fremtrædelsesform end han måske havde i virkeligheden. (Zeruneith 1981:28f.)

Zeruneiths formelle bevidsthed synes dog ikke at være almindelig. En anden mulighed: biografier, der ved formelle eksperimenter gør opmærksom på deres konstruktions-karakter, er heller ikke almindelig. Man kunne måske pege på den amerikansk fødte historiker David Nyes erklærede "anti-biografi" af opfinderen Thomas Edison: *The Invented Self* (1983). Bogen er skrevet på engelsk, men udgivet i Danmark. Ud fra strukturalistiske og semiotiske overvejelser om personligheden som en række mødepunkter eller et felt og de historiske kilder som sociale konstruktioner, der ikke kan organiseres kausalt, undviger Nye ethvert forsøg på at fortælle en historie eller beskrive en

hovedperson. I stedet er bogen organiseret i en række analytiske kapitler om forskellige Edison-diskurser eller 'tekster': hans arkiv, hans boliger og laboratorier, hans opfindelser, de offentlige myter om ham, fotografier og biografier af ham samt film og udstillinger om ham. Sprækkerne i og mellem disse diskurser er bevidst understreget, idet forestillingen om et subjekt eller en identitet dekonstrueres til et mønster af modsigelser. Imidlertid er det tvivlsomt, om man skal kalde Nyes bog formelt eksperimenterende; den er egentlig blot en traditionel akademisk afhandling, der lægger afstand til biografien som genre. Den når kun henimod slutningen – i konjunktiv – at overveje en mulig form for en semiotisk biografi:

The splits in Edison's physical environment, registered in his speech, dress, and behaviour, map a terrain of profound contradictions. Even were language a perfect vehicle of representation, it would require a post-modernist form of writing, using multiple points of view, to recapture Edison's several presences. Each of these points of view would necessarily be articulated in a somewhat different language. (Nye 1983:197)

De fleste bøger, der vil være biografier, er fortsat opbygget ganske traditionelt: kronologisk fremadskridende fra fødsel til død, fortalt i en episk sammenhæng og gerne med en afsluttende vurdering af hovedpersonens indsats. De er opbygget efter to principper, som man kan benævne *linearitet* og *kohærens*. Ofte kan man tilføje et tredje princip: *teleologi*, idet hovedpersonens liv beskrives som en proces frem imod realiseringen af et mål.

Disse principper gælder også i en biografi som Joakim Garffs af Søren Kierkegaard, *SAK* (2000). Joakim Garff var ellers en af dem, der tidligt blev påvirket af den postmoderne dekonstruktion og beskrev Kierkegaards liv som et konstant eksperiment med skriften. Garff var bevidst om, hvordan sproget eller skriften uvægerligt dækker for livet, idet den forsøger at indfange det.¹¹ I betragtning heraf er det bemærkelsesværdigt, at hans Kierkegaard-biografi simpelthen er bygget op som en sammenhængende, kronologisk fortælling med årstallene 1813-1855 som overskrifter. Den rummer heller ikke overvejelser om sin egen metode.

For så vidt som jeg har ret i disse betragtninger, vil jeg tillade mig at rette et ønske eller en opfordring til dem, der skriver biografier i dag: Jeg så gerne, at man i højere grad tog konsekvensen af den bevidsthed om biografien som fortolkning og (delvis) konstruktion, der nu synes at være almindelig, og lod den afspejle sig i formen. Jeg ville gerne se nogle formelt eksperimenterende biografier, der gjorde modstand mod, at læseren tilegnede sig hovedpersonens liv som en roman fra 1800-tallet. Jeg ville gerne se nogle biografier, der var mindre letløbende, og som delagtiggjorde læseren i den tvivl og de fortolkningsdilemmaer, biografen har stået i.

¹¹ Jf. hans "*Den Søvnløse*". *Kierkegaard læst æstetisk/biografisk*, København: C. A. Reitzel 1995.

Det kunne ske på mange måder, som allerede længe har været afprøvet i romankunsten – jeg tænker på det 20. århundredes roman. På dette sted plejer man at henvise til forfattere som Robert Musil, James Joyce, Marcel Proust og Alain Robbe-Grillet.¹² Men man behøver ikke gå så langt bort, hverken i emne eller nationalitet. Jeg kan fx minde om Thorkild Hansens dokumentariske roman *Jens Munk* (1965), hvor der er indført en fiktiv fortællerinstans, ”krønikeren”, der løbende overvejer, hvordan historien nu skal og kan fortælles. Krønikeren lægger en artikuleret distance og et reflexionsrum ind mellem den traditionelle tredjepersonsfortæller og det fortalte.

Man kunne som biograf lære af denne teknik – eller man kunne indlægge op til flere fortællere og derigennem tilbyde alternative versioner af det samme livsafsnit eller begivenhedsforløb. Thomas Söderkvist nærmer sig denne mulighed, når han i sin biografi af Niels Kaj Jerne (1998) indlægger hovedpersonens stemme som et kursiveret kontrapunkt til sin egen fortællerstemme. På den måde taler to (virkelige) stemmer op imod hinanden om de samme begivenheder. Men teknikken bliver aldrig forløst; det kommer aldrig til nogen virkelig tolkningskonflikt.¹³

En tredje teknik, der faktisk stammer fra en biografi (blot ikke en ny), har jeg fundet i Aage Henriksens *Den rejsende* (om digteren Jens Baggesen, 1961). Her er kapitel 7 formet som en *montage* af tekster, der stammer fra Adam Oehlenschläger, hans forlovede Christiane Heger, hendes søster Kamma Rahbek, Oehlenschlägers søster Sophie Ørsted, hans barndomsven Bernt Winkler, foruden Baggesen selv, J. P. Mynster og H. C. Ørsted. Citaterne er alle autentiske – fra værker, dagbøger og breve af de implicerede – men arrangeret som en montage og bundet sammen af en særlig stemme, der kaldes ”fortælleren”. Derved skabes en distance, og læseren tvinges til at reflektere over forholdet mellem kilder og fortolkning, aktstykker og fortælling.

Lad mig slutte med at understrege, hvad jeg *ikke* har sagt: Mit ønske er ikke, at den videnskabelige biografi skal forvandle sig til fiktion. Jeg mener ikke, at vi skal have biografiske romaner i stedet for biografier. Genren skal naturligvis fortsat være bundet af metodiske regler, der forpligter den til at fremlægge sine resultater og hypoteser i en efterprøvelig form. Biografien skal stadig være åben for den historiske kildekritik.

På den anden side ville det være uholdbart at mene, at biografien helt måtte give afkald på at bruge retoriske eller litterære greb for at bevare en form for objektivitet. Greb af den art har biografien og anden historieskrivning altid brugt. Min pointe er blot, at de greb, der benyttes, i alt væsentligt tilhører æstetiske former, som er ude af trit med den postmoderne bevidsthed. Principper som linearitet, kohærens og teleologi er ikke i stand til at håndtere

¹² Således Bödeker (2003:41).

¹³ Jf. Kondrup (1999:254-257).

det komplicerede forhold mellem genstand og fortolkning, mellem liv og fortælling, eller mellem den fremadvendte mulighedshorisont, som hovedpersonen lever i, og den bagudvendte horisont, som biografen forstår under. Her kunne man godt ønske sig nogle eksperimenter.

LITTERATUR

- Bödeker, Hans Erich. 2003. Biographie. Annäherungen an den gegenwärtigen Forschungs- und Diskussionsstand. In: Bödeker, Hans Erich (red.). *Biographie schreiben*. Göttingen: Wallstein (=Göttinger Gespräche zur Geschichtswissenschaft, 18), s. 9-63.
- Christensen, Dan Charly. 2009. *Naturens tankelæser. En biografi om Hans Christian Ørsted*, 1-2. København: Museum Tusculanums Forlag.
- Epstein, Joseph. 1985. The Rise of Literary Biography. *Dialogue* 1, s. 65-70 (Oprindeligt i *The New Criterion*, 1983).
- Eriksen, Sidsel. 1993. *Søster Silfverbergs sorger. Historien om hvordan en søndagsskolelærerinde blev afholdsagitor og feminist*. København: Spektrum.
- Fjord Jensen, Johan. 1962. *Den ny kritik*. København: Berlingske Leksikon Bibliotek.
- Garff, Joakim. 2000. *SAK. Søren Aabye Kierkegaard. En biografi*. København: Gad.
- Gradmann, Christoph. 2003. Nur Helden in weißen Kitteln? Anmerkungen zur medizinhistorischen Biographik in Deutschland. In: Bödeker, Hans Erich (red.). *Biographie schreiben*. Göttingen: Wallstein (=Göttinger Gespräche zur Geschichtswissenschaft, 18), s. 243-284.
- Hansen, Thorkild. 1965. *Jens Munk*. København: Gyldendal.
- Henriksen, Aage. 1961. *Den rejsende. Otte kapitler om Baggese og hans tid*. København: Gyldendal.
- Jørgensen, John Chr. 1974. *At læse forfatterskab. En pædagogisk vejledning*. København: Borgen.
- Kondrup, Johnny. 1986. *Livsværker. Studier i dansk litterær biografi*. Valby: Amadeus.
- 1999. Biografien og den biograferede. *Personalhistorisk Tidsskrift* 1999:2, s. 252-258.
- 2010. Biografisk metode. In: Fibiger, Johannes, Gerd von Buchwald Lütken & Niels Mølgaard (red.). *Litteraturens tilgange*. Århus: Academica, s. 57-75.
- Koudal, Jens Henrik. 2007. *Grev Rabens dogbog. Hverdagsliv i et adeligt miljø i 1700-tallet*. Odense: Syddansk Universitetsforlag. (=University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences, 330 / Folkemindesamlingens kulturstudier, 10).
- Lyotard, Jean-François. 1979. *La condition postmoderne. Rapport sur le savoir*. Paris: Les Editions de Minuit. (Dansk oversættelse 1982: *Viden og det postmoderne samfund*. Århus: Sjakalens ørkenserie).
- Nye, David E. 1983. *The Invented Self. An Anti-biography, from documents of Thomas A. Edison*. Odense: Odense University Press (=Odense University Studies in English, 7).
- Spejl og labyrint*. 1984. Udstillingskatalog, red. af Stig Brøgger. Sophienholm, Lyngby-Taaarbæk kommune.
- Söderqvist, Thomas. 1998. *Hvilken kamp for at undslippe. En biografi om immunologen og nobelpristageren Niels Kaj Jerne*. København: Borgen.
- Sørensen, Peer E. 1973. *H. C. Andersen & Herskabet. Studier i borgerlig krisebevidsthed*. Grenaa: GMT.

Johnny Kondrup

Københavns Universitet
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Njalsgade 120
2300 København S
Denmark

kondrup@hum.ku.dk